

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת וארא תשפ"ג ❖ גליון תקי"ג

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

למסור נפשו בפרהסיא

וְשָׂרָץ הַיָּאֵר צִפְרָדְעִים וְעֵלּוּ וּגּו' וּבִתְנוּרֵיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ (ז' כ"ח)
הנה איתא בגמרא פסחים (נ"ג ב') מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם ונכנסו לתוך כבשן האש כדי שלא לעבוד עבודה זרה, נשאו קל וחומר בעצמן מהצפרדעים, מה הצפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו' ובאו ועלו בביתך וגו' ובתנורֶיךָ ובמשארותֶיךָ, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה.

וכתבו בתוספות (שם ד"ה מה) דאם היה איסור גמור דעבודה זרה, אם כן חנניה מישאל ועזריה לא היו צריכים ללמוד קל וחומר מהצפרדעים, דהרי היו חייבים מדינא למסור נפשם, דהא בפרהסיא הוה ומסקינן בגמרא סנהדרין (ע"ה א') דבפרהסיא לכולי עלמא חייב למסור עצמו אפילו על מצוה קלה. אלא נבוכדנצר לא צווה שישתחוו לעבודה זרה ממש אלא רק לאינדרטא שעשה לכבוד עצמו.

[תו כתבו בתוספות שהרי מוכח שקודם המעשה היו יכולים לברוח, והקל וחומר היה על זה שקודם המעשה לא ברחו].

בפרהסיא חמיר

שאלה. ראובן נתן גט לאשתו על מנת שלא תשתה אשתו יין לעשר שנים והלכה ונשאת לשמעון, ואחר כך היא במצב של פיקוח נפש וצריכה לשתות יין. האם היא מותרת לשתות יין.

א. עיקר הנידון

הנה עיקר הנידון דעל ידי שתיית היין היא תבטל את הגט, ונמצא דאכתי הוה אשת איש ונשאת לשמעון באיסור, נמצא דבשתיית היין איכא איסור אשת איש ובוזה יהרג ואל יעבור.

ואע"פ דאמרינן (סנהדרין ע"ד ב') דבגלוי עריות אם הוה קרקע עולם תעבור ואל תיהרג ואפילו בפרהסיא, אך הנידון משום איסור קריבה שגם האשה מוזהרת בו וזה בקום ועשה, וכתב בש"ך (יו"ד סי' קנ"ז סי"ק י"י) דגם בזה יהרג ואל יעבור.

ב. שב ואל תעשה

אלא הנידון כאן דהרי המעשה כבר נעשה ואם כן חשיבא "שב ואל תעשה", והיינו דיש לעיין בהניח פת בשבת בתנור ויכול לרדותו, והרי חייב לרדותו כדי למנוע עצמו שלא יעבור על האיסור, האם צריך להוציא כל ממונו כדי לרדותו שלא יעבור על האיסור שבת, דהרי על איסור שבת חייב לתת כל ממונו, או דילמא אינו חייב אלא חומש ממונו, משום דעכשיו האיסור הוה רק בשב ואל תעשה ורק חייב למנוע האיסור. [וכן כעין זה באכל קונם ויכול להשאל ועולה לו כסף להשאל].

ואם נימא כהצד השני, אם כן כמו דאינו חייב אלא חומש ממונו, הכי נמי נימא דשרי באופן של פיקוח נפש אע"פ דבעלמא תיהרג ואל תעבור. ואם כן מותרת לשתות יין משום פיקוח נפש אע"פ דכך בשב

ואל תעשה יעבור למפרע אל איסור אשת איש. אך יש לחלק דשאני בכגון נידון דידן דאיירי בגי עבירות חמורות והתם אזלינן בתר המעשה שהיה אז והרי אז היה בקום ועשה.

ג. האם אזלינן בתר חיובא דהשתא

הנה כתב ברשב"א בגיטין (פ"ג א' ד"ה מתנה) דהמגרש אשה על מנת שלא תאכל מצה וניסת לאחר, לא תאכל מצה אלא תבטל מצות עשה דמצה, מפאת דאם תאכל מצה תעבור על איסור אשת איש.

אמנם לאידך גיסא הרי כתב הגרע"א (חולין פ"א א' ד"ה מסופק) באופן דשחט קרבן שלמים ולא זרק הדם, ואחר כך שחט את וולד הקרבן שהוא חולין, מי אמרינן שלא יקיים המצוה דזריקת הדם כדי שלא יעבור על הלא תעשה דאותו ואת בנו, [דאם אינו זורק הוה שחיטה שאינה ראויה ואינו עובר באיסור אותו ואת בנו], או דלמא אמרינן דהשתא איכא עליו המצוה דזריקת הדם, ומה שעל ידי מצוותו יתברר למפרע שעבר על איסור דאות ואת בנו, אין זה סיבה לפוטרו השתא ממצותו. ודן הגרע"א דמכל מקום יזרוק הדם, דאזלינן בתר חיובא דהשתא ויעשה המצוה שלפניו ולא איכפת לן שבזה יעבור על לאו למפרע. ונלא מפאת עשה דוחה לא תעשה. ונשאר הגרע"א בצריך עיון. ותיקשי על הגרע"א מהך דרשב"א.

ואם נימא כמו שכתבנו [באות הקודם] דשאני בכגון הא דרשב"א דחשיב גילוי עריות ואזלינן בתר המעשה שהיה, אם כן ניחא. אך אינה ראייה דאף אם אינו בחומר של גילוי עריות מכל מקום חמירא מעשה.

ד. על מנת שתאכל חזיר

הנה אמרינן בגמרא (א"ה. עין גיטין פ"ד א', וברשב"א שם פ"ג א' ד"ה מתנה) במגרשה על מנת שתאכל בשר חזיר ונשאת לאחר, לא תאכל חזיר, אע"פ שבזה עברה על איסור אשת איש.

והנה גם ברדיית הפת שרינן ליה להוציא הפת מהתנור רק על ידי איסור דרבנן, אבל אם יוכלו לרדות רק על ידי איסור דאורייתא לא שרינן, אע"פ דשבת חמירא דהוה איסור סקילה, מכל מקום לא שרינן. תו אשכחן (פתחי תשובה יו"ד סי' רס"ו סעי' י', בשם פנים מאירות ח"ב סי' ל"א) במי שמל מילה בזמנה בשבת ולאחר המילה רואה שיש שתי ערלות, דמספקא לן אם בכהאי גוונא דוחה שבת, אמרינן דיפסיק אע"פ שאז ודאי חילל שבת למפרע דמל ולא פרע כאילו לא מל, מכל מקום אמרינן דמוטב שיעבור ודאי חילול שבת קודם ועכשיו יהא בשב ואל תעשה, מאשר יעשה השתא חילול שבת בספק.

[ולכאורה זה רק כד נקטינן דספיקא דאורייתא מן התורה לחומרא, דאם כשיטת הרמב"ם וראב"ד (פ"י הל' כלאים הל' כ"ז, פ"ט הל' טמאת מת ה"ב) דהוה רק מדרבנן, הרי התירו איסור דרבנן שלא יעבור למפרע איסור דאורייתא דזה דינא דרדיית הפת].

ואם כן יש לפשוט ספיקא דידן דחזינן מהכא דלא אזלינן בתר חומר גילוי עריות אלא אסרינן לה למיכל בשר חזיר, ואם כן הכי נמי לא ניזיל בתר חומר גילוי עריות לחיובה למסור נפשה.

דהיאך יתכן דלחד גיסא חייבת למסור נפשה כדי שלא תעבור

מהגמרא הני"ל דאם הנכרי מכריחו לתת לו עבודה זרה לא להנאת עצמו אלא להעבירו על דת באמת יהרג ואל יעבור, והרי להאמור ליכא בזה לפניו עוור.

בפרהסיא חמיר

הנה יש לדון ליישב, דשאני בפרהסיא דחמיר מכיון דאיכא חילול השם, ומשום הכי אם היינו אומרים דדינא דפרהסיא הוה אף להנאת עצמו, אם כן באמת היה אסור להכשיל הנכרי אע"פ דבעלמא ליכא בזה לפני עוור. ויש לדון לבאר הני"ל כדלקמן:

א. בפרהסיא לענין מצות עשה

הנה איתא בשולחן ערוך (יו"ד סי' קמ"ז סעי' א') דאם רוצים להכשילו לעבור עבירה בפרהסיא, אם כן גם בשאר עבירות יהרג ולא יעבור. וכתב ברמ"א דהיינו דוקא אם רוצים להכשילו במצות לא תעשה, אבל במצוות עשה, כגון שעשו גזרו גזרה שלא לקיים מצות עשה, אין צריך ליהרג כדי לקיימו.

וכתב בט"ז (שם סי' ק"ד) שהטעם דהא העובדי כוכבים יכולים לבטל ממנו קיום המצוה בעל כרחו, כגון שישימוהו בתפיסה וממילא יבטל מההיא מצות עשה. וכך מבואר בבית יוסף (שם) בשם ר"ן (שבת מ"ט א') ונימוקי יוסף (סנהדרין ס).

ב. בפרהסיא חמיר

חזינן דאע"פ דבמצות עשה אינו חייב להוציא עליו יותר מחומש ממונו, מכל מקום היכא דנכרי כופנו שלא יקיים מצות עשה והוה בפרהסיא או בשעת השמד, דנו בהפוסקים הני"ל אם צריך לתת כל ממונו או אף ליהרג, וסברתם להתיר רק כיון שבלאו הכי הנכרי יכול להכריחו שלא יקיים וכהני"ל, אבל זולת זה הוה אסרינן מפאת חילול השם שמצייט לנכרי, אע"פ דהוה יותר מחומש ממונו. [או אפילו מסירת נפשו]. שמענין דכד איכא חילול השם שאני.

ג. חמיר גם לענין לפני עוור

מעתי הנה יש לדון ליישב קושין, דהוכחת הגמרא דאם איתא דדינא דפרהסיא הוה אף להנאת עצמו, אם כן היה אסור ליתן אע"פ שהנכרי מכריחו לתת ואם לא יתן יהרגנו, ואע"פ שבעלמא בהפסד ממון היה מותר מכל מקום הכא דהוה בפרהסיא גרע.

אמנם אכתי צריך עיון, דיש לדון לחלק בין הנושאים, דבשלמא התם הא מכל מקום ביטל מצות עשה, משא"כ הכא אין כאן עיקר לאו דלפני עוור דהרי לפי המהרי"ל דיסקין חשיבא דאיך מכשיל עצמו.

הנכשלים אינם המכריחים

הנה העירו ליישב קושין באופן אחר, כד נימא דכל שריותא דמהרי"ל דיסקין היינו רק היכא דהנכשל בעבירה הוא המכריחו, דחשיב שמביא המכשול לעצמו, אבל היכא דהאונס מצד אדם שלישי, כגון באחד שמכריחו להכשיל אדם אחר, יהא לפני עור.

מעתי נימא דבהני קאקי ודימוניקי אין האונס מצד הנכשלים, כיון דרש"י פירש דבהכלים מסיקין בבית עבודה זרה שלהם ומתחממין העם כנגדן, נמצא שהיהודי מכשיל אחרים שהם יעבדו עבודה זרה, ובהם ליכא הסברא דמהרי"ל דיסקין.

אך צריך עיון אם התירוץ מספיק:

א. לפני דלפני

חדא, דיש לומר דאם נימא שהלוקח עצמו אינו נכשל אלא רק אנשים אחרים, הוה לפני דלפני דבהא לא מפקדינן על לפני עוור, ואם כן תיקשי דהרי בסוגיין מבואר שעובר על לפני עוור. [ואולי היכא דהדבר מוכרח שאני, עיין בחזון איש יו"ד סי' ס"ב סי' ק"ד].

ב. המלכות מכריח עבדו

אך יש לומר דבאמת הנכשל עצמו לוקח מן הישראל הדימוניקי, אבל הוה אינו מכריחו, אלא ההכרח מפאת הא שאם לא יתן לו המלכות תהרגנו.

אמנם גם בזה צריך עיון, דהנכשל מאיים על המכשיל שיועד דאחרים יכריחונו, כגון הכא שהמלכות מכריחו והמלכות עושה זאת עבור.

למפרע, דחשיב כגילוי עריות שיש כאן יהרג ואל יעבור, ולאידך גיסא אסור שתאכל חזיר כדי להינצל מגילוי עריות שהוא ביהרג ואל יעבור.

ה. יאכל נבילה להינצל מהחלב

ביתר ביאור, דיש לעיין בגוונא שדינו ביהרג ואל יעבור, כגון בני עבירות חמורות, אבל אין לו ברירה ויהא מוכרח לעבור את העבירה, לכאורה נימא ליה שיעבור על לאו, וכגון אם מכריחים אדם לאכול חלב, שמכניסים החלב לתוך פיו במקום דלא מצי לאהדורי, ויכול לאכול נבילה בידיו וכך להינצל מהחלב, לכאורה נימא ליה שאיכא נבילה, והוה הדין במכריחים אותו לגילוי עריות, יאכל נבילה כדי להינצל.

מעתי על כרחך הך דאמרינן בגיטין דלא תאכל חזיר היינו כיון דכבר המעשה נעשה אע"פ שאז היה בקום ועשה, אך אם נימא דיש בזה יהרג ואל יעבור נמצא דאכתי גילוי עריות חמירא טפי ואם כן אמאי לא יאכל חזיר דקילא דיעבור ואל יהרג.

ואם כי עדיין אינו מוכרח כל כך, דנהי דתיהרג אבל בקום ועשה לא נימא למיעבד, מכל מקום הסברא נוטה דנילף מינה הכי. ואכתי צריך תלמוד.

להנאת עצמו

הנה איתא בגמרא סנהדרין (ע"ד ב') דפרהסיא יהרג ואל יעבור בכל עבירות, אבל היינו דוקא כשהנכרי מכיון להעבירו על דת, אבל אם הנכרי מכיון להנאת עצמו שרי.

ומוכחינן לה מהא דיהבינן לנכרים קאקי ודימוניקי [מיני כלי נחשת שנותנים בהם גחלים גבוהין ועומדין לפני שולחן מלכים להתחמם כנגדן] **והם עושים בזה עבודה זרה, ואם לא היו נותנים אותם להנכרי, היה הנכרי הורג אותם. והיאך שרינן הרי לענין עבודה זרה אמרינן דיהרג ואל יעבור.**

אלא מוכח דכיון שאינם מתכוונים להעביר על דת ואינם מצווים הישראל לעבוד עבודת כוכבים עם, אלא עושים כן להנאת עצמן שצריכים לאותו כלי לצורך עבודה זרה שלהם, בכהאי גוונא אין חייבים למסור את הנפש.

ותיקשי מהו הוכחת הגמרא הרי לכאורה הרי ליכא איסור לתת ה"קאקי ודימוניקי" להנכרים וכדלקמן:

א. לפני עוור במכריח

הנה יש לדון בגוונא דאחד מכריח את חברו שיתן לו דבר שאסור באכילה על מנת לאוכלו, ואם לא יתן לו יזיק כל ממונו, כגון שישרוף ביתו, האם איכא לא תעשה דלפני עוור לתת לו האיסור. ושו"ש הספק, מי אמרינן דאסירא לתת לו, דהא קיימא לן דצריך ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על לא תעשה, ואם כן גם בנידון דידן לא נתיר לו לעבור על איסורא דלפני עוור אע"פ שיפסיד כל ממונו, או דלמא שרי לתת לו, דבכהאי גוונא ליכא כלל איסורא דלפני עוור, דלא חשיב דמכשילו כיון דעושה להציל עצמו.

ב. דברי מהרי"ל דיסקין

הנה כתב במהרי"ל דיסקין (תשובות קונטרס אחרון אות קמ"ה) דנראה כהצד השני דשרי.

[אך לכאורה מדברי החתם סופר (בראשית כ"ט) חזינן כהצד הראשון, דהרי כתב דרק משום פיקוח נפש היה מותר לאברהם להכשיל אבימלך. ועוד עיין בשו"ת מוצל מאש ח"א סי' מ"ה. ועיין מה שהבאנו בגליון פרשת וירא תשע"ד].

ג. מוסר לנכרי להינצל ממנו

מעתי תיקשי קושיא גדולה, דהנה לכאורה כל הנידון בגמרא הני"ל היינו רק לענין לאו דלפני עור, דהרי הישראל המוסר הכלים [קאקי ודימוניקי] להנכרי אינו עובד עבודה זרה אלא הוה מכשיל הנכרי המקבל הכלים שיעבוד בהם עבודה זרה.

והרי אם נימא דבמקום הפסד אין כלל הלאו דלפני עוור, הרי הכא איכא הפסד לישראל המוסר הכלים, דהרי אם לא ימסור יהרגנו, ואם כן מאי ראיא דדינא דפרהסיא לא נאמר בכהאי גוונא דלהנאת עצמו, הרי הכא אין כאן הלאו כלל.

[הנה קושין הוה לא רק מקושיית הגמרא אלא גם מעצם ההלכה, דהרי מתבאר

אלא מוכיח מהכא במהרי"ל דיסקין כיסודו הנ"ל, דבכהאי גוונא ליכא לאיסורא דלפני עוור, דלא חשיב דמכשילו כיון דעושה לקיים התקנה דרבנן.

מעתה הרי התם אין ההכרח מצד העכו"ם הנכשל, אלא ההכרח מצד התקנת חכמים, ומכל מקום כתב במהרי"ל דיסקין סברתו.

ד. אנו עבדינו בדין

הנה בעיקר ראית המהרי"ל דיסקין מהך דלידרוש להו, צריך תלמוד דהא במהרי"ל דיסקין הקשה עוד (שם אות קמ"ד) דמאי שייך מידת חסידות שיהרג ואל יעבור, הא מכשיל את הנכרי המאנס באיסור רציחה, ונשאר בקושיא, ועל כרחך צריך לומר דזה לא חשיב מכשיל מה שאנו עבדינו בדין ורוצים להתנהג כדון, ואם כן הכי נמי אין ראיה מהא דלדרוש להו, דהרי התם נמי רוצים להתנהג כדון להינשא ביום רביעי. [וכמו מי שיודע שאם יקח ארבע מינים יחרפוהו אטו נימא דאסירא ליה ליטול מפאת לפני עוור].

[א"ה. היינו דנימא דאכתי איכא הכא סברת המהרי"ל דיסקין דהרי הנכשל הוא כאילו המכריחו, דהרי הוא מאיים עליו שאחרים יכריחונו עבורו].

ג. לידרוש להו דאונס שרי

תו תיקשי, דמשמע שמתיר המהרי"ל דיסקין אף באדם שלישי המכריח, דהנה איתא במשנה בריש כתובות שחכמים תיקנו שבתולה נישאת ביום רביעי. ומקשינן בגמרא (שם ג' ב') דכיון דגזרו עכו"ם דבתולה הנישאת ליום הרביעי תיבעל להגמון תחילה, אם כן יעקרו התקנה לינשא ביום רביעי וינשאו ביום אחר.

ומקשינן בגמרא ולידרוש להו דאונס שרי, והיינו דמשום התקנת חכמים שינשאו ביום רביעי, באמת יוכלו להינשא ביום רביעי, ואע"פ שיבעלו להגמון, הרי הוה אונס ושרי.

והקשה בתשובות מהרי"ל דיסקין (שם) נהי דלא קפדינן על איסור של האשה מכיון דהיא אונס, אמנם הרי איכא לפני עור, שמכשילין את ההגמון בעבירה, דהא בני נח מצווין על נערה המאורסה דישאל, ואם כן משום הכי יעקרו התקנה לינשא ביום רביעי.

הלכות שבת - מלאכת בישול - ענף ט"ו

בתחילה, משום דתכלית כונתו לשליקה דאינו כבישול, על כן השמיענו הירושלמי דחייבים על שליקה. [ולכאורה היאך יתחייב על השליקה הרי אין בישול אחר בישול, ויש לומר דכיון דבפעולה אחת לא פטרינן. תו כתב באגלי טל ליישב דברי הירושלמי בעוד דרך, כששלק חצי גרוגרת האם יצטרף עם חבירתה, דאם לא הוה בישול לא יצטרפו. ולפי זה אין הוכחה מהירושלמי לכל הנ"ל].

ולכאורה לפי דבריו בדעת הרמב"ם, בנידון הנ"ל שנתבשל בשבת כבן דרוסאי, ובמוצאי שבת הגיע לכל צרכו, וכונתו רק שיחא כל צרכו, הכי נמי יפטר.

[העירו שיש לצדד לחלק, דדוקא בשליקה קאמר האגלי טל כיון דהוי פנים חדשות כלפי הבישול, ודמי לרפי והדר קמיט, משא"כ בבן דרוסאי וכל צרכו. וצריך עיון אם הסברא מחוורת.

תו העירו, דמהרמב"ם אין ראיה מדפטר על הרפוי, דיש לומר דהרי חזינן בשחיטה דכל התחלה הוה מקלקל להרמב"ם ורק אחר כך חייב, אע"פ שדעתו לתקן, ושאר פוסקים פליגי, ואם כן נימא דהרפוי כשלעצמו הוה קלקול. ויש לעיין בזה כי הם דברים עמוקים].

ד. בישול הנר

הנה כתב בתוספות הרא"ש ביבמות (ו' ב') בשם מהר"ם, בהא דר' ישמעאל קרא והטה ואמר שחייב חטאת, אע"פ שסבירא ליה הבערה ללאו יצאת, דהחייב חטאת אינו מצד הבערה אלא מצד בישול, דכשקרא והטה השמן אחר הפתילה נתבשל השמן בשלהבת הפתילה, ומה לי בישול שמן ומה לי בישול סמנין.

וכתב דחייב על בישול השמן מכיון דהוה מלאכה הצריכה לגופה. תו כתב דאף אם נימא דלא חשיב צריכה לגופה, מכל מקום יש לומר דר' ישמעאל סבירא ליה כר' יהודה דמחייב באין צריכה לגופה.

והנה ספיקא דהרא"ש אם חשיבא צריכה לגופה, היינו דתחילה סבר דהחוס נחוץ לבישול, ואחר כך נסתפק דאולי אינו צריך.

והנה אין ראיה לאגלי טל מהאי צד ברא"ש שפטור על הבישול שקודם הדליקה, דהרי שאני התם דאינו נחוץ. אמנם להצד שחייב על הבישול שקודם הדליקה, יש ראיה דלא כאגלי טל, דהרי אין רצונו בהבישול אלא רק בהבערה.

אך לא קשה על האגלי טל, דיש לומר דהרא"ש סבירא ליה כרש"י בסיכתא לאתונא.

עוד יש לומר דאף להרמב"ם דפטר על הריפוי וגם על הבן דרוסאי, התם חשיבא מקצת הבישול, משא"כ בגוונא דהרא"ש, הבישול נגמר ואחר כך הוה מלאכה אחרת. וצריך עיון אם הסברא מחוורת.

ה. חק קפיזא בקבא

הנה יש לדון בכהאי גוונא בעוד מלאכות, כגון בהא דאשכחן בגמרא שבת (ק"ג א') דחק קפיזא בקבא חייב, והיינו כלי הראוי לעשות בו בית קיבול המכיל קב שהוא ארבעה לוגין, וחקק בו שיעור "קפיזא", בעומק המכיל רק שלושה לוגין.

ופירש רש"י, דאע"פ שבדעתו להוסיף ולחקוק אחר כך, מכל מקום

כונתו על סוף המלאכה

א. דעתו שיתבשל באופן שפטור

הנה יש לעיין במי שחפץ בתבשיל שיהא כל צרכו, ואינו רוצה כלל שיהא כבן דרוסאי, ומניחו על האש, ודעתו שלאחר שיגיע לכבן דרוסאי יביאו לאש אחרת, ושם ימשיך לבשלו באופן שפטור על המעשה השני. האם חייב על המעשה הראשון שבישל עד כבן דרוסאי.

הנה משכחת לה גוונא שאינו חייב על המעשה השני, כגון במניח על אש אחרת שלא כדרך, כד נימא דגם בכהאי גוונא מיפטר משום שלא כדרך. [אמנם בתשובות מהר"ח אור זרוע (סי' ל"א) פסיקא ליה דבכהאי גוונא חייב כיון שגוף הבישול כדרך. אך צריך עיון גדול אם דבריו מוסכמים].

ובאמת אף אם ניח על הכירה השניה כדרכו, הרי אין לחייבו לדעת הרשב"א (שבת י"ח ב') דלאחר שהמאכל כבר מבושל כבן דרוסאי נמי אין בישול אחר בישול. [ופליג הרשב"א על הרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ג)]. ואם כן כל הנידון לחייבו היינו רק על הבישול הראשון.

ב. שולק

הנה איתא בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) דלא רק המבשל חייב אלא גם השולק. והאי שולק הוה בישול יתירתא. [כך ביאר באגלי טל אופה סעי' ב', ובאבני נזר סי' קנ"ד סעי' ב']. וסלקא דעתך דזה לא חשיב בישול.

והשתא תיקשי אם היה מבושל מערב שבת ועכשיו מוסיף ומבשל בישול יתירתא, הא אין בישול אחר בישול, ואם הכל היה בשבת, אם כן ליחייב תחילה על הבישול. אלא חזינן דבכהאי גוונא אינו חייב על הבישול, מכיון דאין רצונו בהבישול לחוד אלא רק בהשליקה.

[העירו שיש לדחות, דאיירי דהיה בישול והשתא האי שליקה הוה בדרך צליה [או להיפוך], ומצד אין בישול אחר בישול הוה מחייבין, דיש צליה אחר בישול, והשתא קא משמע לן דשולק חשיבא. אך עדיין יש לעיין בזה, דהא האי שליקה דהיא צליה, לפני שיהא שולק יהא צלוי פחות משולק, ואם כן ליחייב על האי].

ג. ביאור בהנ"ל לדעת הרמב"ם

באגלי טל (אופה ב' א') ביאר את הירושלמי הנ"ל, דהנה אמרינן בגמרא שבת (ע"ד ב') האי מאן דשדא סיכתא לאתונא [שזרק יתד עץ לח לתוך תנור חם כדי שיתייבש ויתקשה], חייב משום מלאכת מבשל. ומקשינן בגמרא דפשיטא דחייב משום בישול, ומתריצין דסלקא דעתך דלשרורי מנא קא מיכוין, קא משמע לן דמירפא רפי והדר קמיט.

ופליגי רש"י והרמב"ם על מה חייב, לרש"י (שם) חייב על הריפוי שבתחילה, ולרמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ו) חייב על הקישוי שבסוף. וכתב באגלי טל, דלדעת הרמב"ם אינו חייב על הריפוי שבתחילה משום שתכלית כונתו שיתקשה ויקמוט. [משא"כ רש"י סבירא ליה דחייב רק על הריפוי].

מעתה כתב באגלי טל, דלדעת הרמב"ם הנ"ל, הכי נמי בהא דהירושלמי, אם נאמר דשולק אינו כמבושל, יפטר על הבישול שבישל

חייב עליו, הואיל וישנם אנשים שמשאירים אותו כך. וכתב בפסקי הרי"ד, דבאמת אע"פ שאין מי שיקיים כן, כיון שאותה החקיקה שעשה אינו עתיד לסוותר ואינה נסתרת מאיליה, אף על פי שעתידי להוסיף עליה, מלאכה חשובה היא.

חזינן דחייב על ההתחלה אע"פ שאינו משמש כלל, כיון שמכח זה יוכל להמשיך הכלי. ואם כן יש לומר דהוא הדין הכא.

אך יש לחלק דהתם חשיבא מקצת כלי ונשארתי קיימת משא"כ הכא בהמשך הבישול לא חזינן להתחלה.

ועדיין יש לעיין מהו היכא דהוה פעולה אחת, כמו שמניח הסייר בסוף השבת, ועד השקיעה יהא כבן דרוסאי, ולאחר מכן יהא כל צרכו, ורצונו שיהא כל צרכו, האם יתחייב או לא. [וקיימינן דאין לחייב על הנעשה במוצאי שבת, כדעת האגלי טל (זורע סק"ח בהג"ה, אבני נור או"ח סי' מ"ח) דפליג על החלקת יואב (ח"א סי' י').]

ובפשוטו גם בזה חייב, דמכל מקום נעשית מלאכה בשבת, ואם כי אין ראייה מקפיזא בקבא דהתם שתי פעולות, דחקיקה הראשונה הוה פעולה בפני עצמו, אך מסברא יש לומר דגם הכא יהא חייב.

ו. בורר סמוך לסעודה

הנה העירו שיש להוכיח שפטור, דהא בורר שרינן לאלתר קודם הסעודה, אף אם התחלת הברירה לפני הזמן, כיון דהכל חדא, אם כן חזינן דמצרפינן ולא מחייבינן על ההתחלה. ויש לחלק, דשאני התם דגם ההתחלה מיחשב לאלתר.

ז. עיסה רכה

הנה כתב בחזון איש (מועד סי' נ"ח סק"ח) דהא דשרינן בעיסה רכה ואינו חייב משום לש, אף דתחילה עבה והרי בעבה אסירנן, היינו מכיון דהוה בפעולה אחת. ובשתי שפיכות באמת אסור. ואם כן חזינן כאגלי טל דפטור.

[והעירו דזה אשכחן (שו"ע סי' ש"ח סי' י"ב) בצונן מרובין לחמין מועטין, אע"פ שתחילה מתבשל, חזינן בשפיכה דאזלינן בתר סופה].

אך אינו מעלה ארוכה, דהרי גם לדידיה מחלוקת רמב"ם ורש"י, ועדיין תיקשי לרש"י היאך שרינן ברכה הא תחילה עבה.

ויש לחלק, דהתם המקצת הראשון מסייע לסוף, משא"כ הכא העבה הראשון אינו מסייע לרך, אלא מתלווה אליו, אבל אינו לצורך הסוף.

ענינים שונים [א']

והארכנו בזה במקום אחר ועולה מהתם לחלק בין רובא דאיתא קמן ובין רובא דליתא קמן, ואם כן בנידון דידן לא יהא רובא. וצריך תלמוד.

ב. חזקה דאיתא מכח רובא

אך יש לדון מפאת חזקה דאיתא מכח רובא, וכמו דכתבו בפוסקים (פתחי תשובה יו"ד סי' ש"ה סי' י"ב בשם דגול מרבבה ובית שמואל) לענין פדיון הבן, דכשרוצה האב לילך לדרכו בתוך ל', יעשה שליח לפדות, אבל שיפדהו האב במקום שיהיה שם ביום שלשים ואחד, לא יכול לברך, כי אולי מת הבן בביתו, ולמיהב להבן חזקת חיים גם כן יש לפקפק כי כל זמן שלא עברו שלשים יום אין לו חזקת חיים כי אולי נפל הוא, אך כתב דיש לדון בזה ולומר דיועיל מטעם חזקה דאתי מכח רובא, דרובא אינם נפלים וממילא איכא חזקת חיים. [אך כתב בדגול מרבבה דהדבר צריך עיון ולכן המובחר שבדרכים שיעשה כאן שליח].

והכי נמי בנידון דידן כיון דרוב נשים לא רחצו בים אם כן נימא חזקה שלא טבלה, ואם כן ניתן להצילה בנפשו.

ג. חזקה לא קטלינן

אך זה תליא אם בחזקה קטלינן, והנה בתוספות בגיטין (י"ז א' ד"ה משום) מתבאר דבמספקינן ספק שקול אם נתגרשה, קטלינן, אך כתב בברוך טעם (בכמה דוכתי וחד מנהון התם) דבחזקה לא קטלינן רק ברוב, ואם כן בנידון דידן לא קטלינן דדילמא רחצה בים.

רוב שלא רחצו בים

הנה אמרינן (יומא פ"ב א') דבגילוי עריות ניתן להצילה בנפשו, והיינו דברודף אחר הערוה לאונסה הורגין הרודף. [וטעמא משום פגמה. ואמרינן (סנהדרין ע"ג ב') דאם כבר נבעלה דליכא פגמה אין מצילין בנפשו].

הנה יש לעיין ברודף את פנויה אם ניתן להצילו בנפשו. [וכן נפקא מינה לענין יחוד, ועיין בנתיבות לשבת], והנה בסתמא בחזקת נדות המה, אך יש להסתפק שמא רחצה בים או בבריכה. [אם יש לזה דין מקוה].

א. רוב נשים לא רחצו בים

הנה מהא דרוב נשים לא רחצו בים, לא אדע אם חשבינן לה כרוב, ותליא בנידון החזון איש (אה"ע נשים סי' ל"א ס"ק ב') בהא דאיתא במשנה בגיטין (כ"ח א') דהשליח נותן גט אע"פ שהניח הבעל זקן, דאין חוששין שמא הבעל כבר מת, דהרי יש להבעל חזקת חיים, והרי לכאורה איירי גם בידעינן מספר הזקנים בעיר והשליח נשתהה בכרך וידעינן שרוב הזקנים מתו, אפילו הכי לא אזלינן בתר רוב והשליח נותן לה הגט בחזקת שהוא קיים. דהרי הנידון אינו מיהו האדם שפרש, דהרי הספק באדם מסויים, אלא הנידון לברר באדם מסויים האם עניינו כמו הרוב או כהמיעוט, ובכהאי גוונא לא אמרינן רוב. והכי נמי בנידון דידן, דלא אמרינן רוב לברר אם עניינה כמו הרוב או המיעוט.

[ובזה יש לעיין בהא דכתבנו במקום אחר למידן בספק אם הוה קטן או גדול, דנימא דרוב המסופקים קטנים כיון שבכל שנה נולדים יותר ילדים. ולהאמור ליכא למימר רוב. עיין מה דהבאנו בגליון פרשת קדושים תשע"ד].

ענינים שונים [ב']

תו יש לדון, אם הכהן אינו רוצה לקדשה והיא רוצה, האם מחייבינן לכהן לקדשה מפאת פיקוח נפש דידה, או דילמא יאמר הכהן הא לה משרי שרי.

א. רופא כהן ורופא ישראל

הנה ביש שני רופאים עבור חולה חי, ויש מת בבית החולים, ורופא אחד כהן ורופא אחד ישראל, יש לומר דחייב הישראל לילך, ואם כן הכי נמי הכהן יתחייב לקדשה.

ב. אינו חייב לומר לנכרי

אך יש לדון, דהרי ישראל יכול לחלל שבת לצורך פיקוח נפש ואינו חייב לומר לנכרי שיחלל שבת, ואם כן הכי נמי יש לומר דאינו חייב לומר לישראל ללכת, וכמו כן אינו חייב לקדשה, דדמי להא דאינו חייב למיעבד בהיתר על ידי לנכרי.

מאכילין אותה בשר קודש

הנה איתא בגמרא יומא (פ"ב א') עוברה שהריחה בשר קודש, אם לא נתיישרה דעתה מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים.

והנה משכחת לה בשר קודש שאסור לה לאכול, בחטאת ואשם שנאכלים רק לזכרי כהונה, וכן בחזה ושוק של שלמים והיא אשת ישראל, אבל בחלק הבעלים דישראל הא שרי לה. תו יש לומר דמשכחת לה באשה טמאה שאסורה בקדשים.

ויש לעיין בחזה ושוק והאשה היא אלמנה, ויש כאן כהן שרוצה לקדשה והיא ממאנת בו, האם שרי לה לאכול, או דילמא אמרינן דתתקדש לכהן וכך יהא אכילתה בהיתר.

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבלת הגליון במייל, לתרומות והערות: 15703949@gmail.com